

Czesław Lachur

"Цветообозначения в русском и польском языках.
Структурно-семантический,
терминологический и
когнитивный аспекты", Andrzej
Narloch, Poznań 2013 : [recenzja]

Acta Polono-Ruthenica 20, 269-272

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Andrzej Narloch, *Цветобозначения в русском и польском языках. Структурно-семантический, терминологический и когнитивный аспекты*, Wyd. Naukowe UAM, Poznań 2013, ss. 440.

Monografia *Цветобозначения в русском и польском языках. Структурно-семантический, терминологический и когнитивный аспекты* autorstwa Andrzeja Narlocha wbrew swemu, wydawać by się mogło, wąsko sformułowanemu i raczej specjalistycznemu tytułowi jest pracą, która podejmuje jedno z podstawowych zagadnień współczesnego językoznawstwa, a mianowicie kwestię zależności między językiem a poznaniem (czy też szerzej: między rzeczywistością, poznaniem i językiem). Mówiąc o relacjach języka i procesów poznawczych, prezentuje się zwykle różne punkty widzenia – od całkowitej niezależności tych dwóch rodzajów aktywności człowieka do ich ścisłego i wzajemnego uwarunkowania. Implikacja powyższa może być pojmowana dwojako: poznanie bądź determinuje fakty językowe, bądź – odwrotnie – struktura języka określa postrzeganie świata.

Zależności te w monografii prezentowane są na materiale nomenklatury barw. Wybór taki należy uznać za udany, ponieważ nazewnictwo kolorystyczne stanowi stosunkowo spójną grupę leksemów, w której przejawia się zarówno obiektywna (fizyczna, rozpoznawalna za pomocą wzroku) różnorodność barw, jak i sposób ich wyrażenia w języku naturalnym. Obiekt obserwacji wybrany został, jak się wydaje, nieprzypadkowo. Otóż współczesny etap rozwoju językoznawstwa charakteryzuje się m.in. tendencją do opisu klas leksemów tworzących wyraziste systemy wyróżniane w oparciu o określone kryteria. Z tego punktu widzenia nazwy barw stanowią jeden z tych fragmentów zasobu słownikowego o zhierarchizowanym porządku, w którym każdy ich członek posiada szczególny status.

Jako zjawisko fizyczne barwa to podstawowy parametr zależny od struktury widmowej światła. W widmie światła białego (co podaje każde w zasadzie wydawnictwo encyklopedyczne) występuje siedem czystych barw: czerwona, pomarańczowa, żółta, zielona, niebieska, błękitna i fioletowa (odpowiada im określona długość fali). Aby z kolei zilustrować zależności między językiem a poznaniem (lub na odwrót: między poznaniem a językiem) w określonym obszarze obserwacji, warto sięgnąć do danych psychologii. Ze wstępu do pracy J. Brunera dowiadujemy się na przykład, że człowiek postrzega około trzech milionów (sic!) odcieni barw¹. Inne nieco dane (lecz równie szokujące) znajdujemy u F. N. Szemiakina, według którego ogólną liczbę pojedynczych barw dostępnych

¹ Дж. Брунер, *Психология познания. За пределами непосредственной информации*, [перевод с англ.], Предисловие А. Д. Лурия, Москва 1977, s. 6.

percepcji określa się różnie – od kilkudziesięciu tysięcy do dwóch milionów, średnio jednak liczba ta waha się między 300 i 600 tysiącami².

Tymczasem w dowolnym języku istnieje zaledwie kilkadziesiąt (czy nawet kilkanaście) nazw barw podstawowych (więcej jednakże, niż wyodrębnia ich fizyka). Znaczy to, że przy postrzeganiu pewnych barw zostają one równocześnie (automatycznie niejako) przyporządkowane do określonych kategorii, zaś kompleks wymienionych siedmiu barw widma rozszerza się w zależności od ich tonu, jasności, nasycenia i czystości. W tym momencie na fizyczne rozumienie barwy jakby nakłada się jej interpretacja jako wrażenia psychofizjologicznego odczuwanego przez zmysł wzroku pod wpływem światła i innych czynników (również psychicznych, a nawet mentalnych). A zatem nawet elementarne na pierwszy rzut oka wrażenia w rzeczywistości stanowią złożony i aktywny proces opracowania informacji – daleko wybiegający poza bezpośrednie spostrzeganie. Dzieje się tak, ponieważ w praktyce z całego skomplikowanego, chaotycznego świata człowiek wyodrębnia tylko niektóre jego elementy, co dokonuje się dzięki językowi i poprzez język.

Przedmiotem monografii (o czym już wspomniano wyżej) jest jedna ze szczególnych kategorii semantycznych obecnych we wszystkich językach naturalnych, a mianowicie kategoria barw. Jej celem jest kompleksowy, w zasadzie interdyscyplinarny (z przewagą jednakże lingwistycznego) opis tej leksyki, tworzącej w badanych językach swoiste pole semantyczne – z jego centrum i peryferiami. Rosyjski i polski leksykalny system kolorów został w pracy przedstawiony z perspektywy słowotwórczej (strukturalnej), semantycznej oraz kognitywnej. Opracowanie to po raz pierwszy – jak sądzę – w polskiej myśli lingwistycznej eksponuje szereg zależności istniejących między użytkownikiem języka (subiektem, jednostką w sensie społecznym, *individuum*) a wspomnianym fenomenem kolorów, oraz problemów z tego wynikających. Ich naświetlenie, a nawet samo sformułowanie może sprzyjać dalszym obserwacjom w zakresie etnicznego i kulturowego charakteru tego mikrosystemu. Nie ulega wątpliwości, że mikrosystem taki jest obecny w rosyjskiej i polskiej świadomości etnicznej.

Wiadomo skądinąd, że kolory stanowią najważniejszą część informacji wzrokowych, a zdolność do rozróżniania barw jest ważnym fragmentem możliwości percepcyjnych. Taki dwustronny charakter barw pozwala na ich traktowanie jako pojęć uniwersalnych, jak też na równoczesne skupienie się na specyfice etniczno-kulturowej tego fenomenu, która znajduje swoje odzwierciedlenie w języku. Językoznawcze zainteresowania powyższą tematyką są zatem oczywiste. Przede wszystkim pozajęzykowa pozycja koloru realnie istniejącego w świecie przyrody znajduje odzwierciedlenie w systemie języka. Ponadto kompleks nazewnictwa kolorystycznego stanowi stosunkowo spójną i łatwo wyróżnialną grupę leksemów, w której przejawia się obiektywna różnorodność gamy barw, przy czym różnorodność ta w poszczególnych językach wyrażana jest różnie.

Wybór celu warunkował ponadto przyjęcie konkretnych zadań realizowanych konsekwentnie w poszczególnych częściach składowych monografii, czyli m.in. omówienie kwestii związanych z rejestracją przymiotników o semantyce koloru; szczegółowa

² Ф. Н. Шемакин, *Язык и чувственное познание*, [w:] *Язык и мышление*, Ред. Ф. П. Филин, Москва 1967, s. 50 i nast.

prezentacja czynników warunkujących pojawienie się leksyki kolorystycznej (w tym czynników historycznych, w zasadzie pozajęzykowych, ale też językowych w płaszczyźnie diachronii); analiza słowotwórcza różnych klas leksemów oznaczających w obu językach barwy; kategoryzacja semantyczna tychże leksemów.

Podstawę do obserwacji i wieloaspektowej analizy stanowi tu obszerny korpus jednostek leksykalnych, w których strukturze semantycznej ma miejsce realizacja idei koloru. Został on utworzony drogą ekscerpcji przykładów z różnych źródeł. Autorowi udało się wyodrębnić w języku rosyjskim prawie 2000, a w języku polskim ponad 1600 jednostek, w których strukturze semantycznej ma miejsce wskazanie na ideę koloru. Wydaje się, że korpus ten jest prawdopodobnie kompletnym (jak należy przypuszczać) rejestrem tych leksemów na dotychczasowym etapie rozwoju obu języków. I już to może stanowić o określonej wartości całego opracowania.

Punktem wyjścia do rozważań teoretycznych (oprócz wymienionych wcześniej założeń) stanowi również stwierdzenie, iż barwa to równocześnie unikalny fenomen każdej kultury. Kwestie te zostały omówione w pierwszym z pięciu rozdziałów książki, noszącym tytuł *Цвет как объект лингвистического анализа*.

W rozdziale drugim, zatytułowanym *Цветобозначения с точки зрения происхождения*, rozpatrzone zostały czynniki (w tym bodźce historyczne, w zasadzie pozajęzykowe, ale też uwarunkowania językowe w płaszczyźnie diachronii i pożyczek językowych), które miały bezpośredni wpływ na ukształtowanie się dzisiejszej nomenklatury barw w obu językach.

Rozdział trzeci, zatytułowany *Структурно-словообразовательный анализ цветообозначений*, poświęcono analizie struktury słowotwórczej leksemów barwy, głównie przymiotników niemotywowanych (gdzie podjęto próbę określenia ich znaczenia pierwotnego i ewentualnych zmian semantycznych w procesie ich rozwoju), także przymiotników motywowanych (tu – również w aspekcie konfrontatywnym – określono produktywne typy słowotwórcze w obrębie tej klasy wyrazów oraz ustalono różnice słowotwórcze między językiem polskim i rosyjskim).

Rozważania w rozdziale czwartym książki, pt. *Семантика и категоризация цветообозначений*, skupiają się na klasyfikacji analizowanej leksyki z semantycznego punktu widzenia według kilku przyjętych kryteriów.

Oddzielnie potraktowane zostały – jako kolejny rozdział pt. *Специальные цветообозначения* – kwestie dotyczące procesu, który można scharakteryzować jako terminologizację nomenklatury kolorystycznej. Mimo że przyczynkarskie obserwacje w tym zakresie (temat jest stosunkowo nowy i ma status działań bardziej komercyjnych niż faktów językoznawczych) można znaleźć w literaturze przedmiotu, to jednak problem ten (nominacja nowych towarów z punktu widzenia skuteczności zabiegów reklamowych) do tej pory (jak się wydaje) nie został należycie przedstawiony. Dodajmy tu, że dziedzina wykorzystywania terminów kolorystycznych w specjalistycznych subjęzykach (np. w zakresie reklamy artykułów kosmetycznych czy lakierów samochodowych) wciąż jest poszerzana. Stąd też rozpatrzenie warunków profesjonalnej percepcji koloru i użycia nazewnictwa barw, a także zbadanie tego procesu jako terminologizacji nomenklatury

kolorystycznej może stanowić interesujący problem badawczy. Kwestie te w wymienionym rozdziale nie tylko zasygnalizowano, ale też podjęto udaną próbę ich systematycznego omówienia.

Na podkreślenie zasługuje ponadto fakt, że w części bibliograficznej została zamieszczona obszerna literatura przedmiotu (zajmuje ona w pracy około 20 stron). Z satysfakcją trzeba odnotować, że Autor we właściwych fragmentach książki zajął się w sposób wystarczający charakterystyką ich zawartości merytorycznej, omawiając najważniejsze pozycje z punktu widzenia własnych celów i założeń, a także perspektyw wykorzystania tej literatury w dalszych obserwacjach w tej dziedzinie.

Podsumowując – książka koncentruje się na problematyce ważnej i aktualnej z punktu widzenia ogólnopoznawczego (rola kolorów w etnokulturowym systemie języka i w językowym obrazie świata społeczeństwa lingwokulturowego, kolor jako kategoria psychologiczno-moralna posiadająca ekspresyjno-aksjologiczne konotacje itd.), jak też filologicznego (*stricte* lingwistyczna analiza jednostek językowych specyficznego typu, jakimi są nazwy kolorów) i praktycznego (zgrupowanie pokaźnego korpusu tych jednostek obecnych w dwu współczesnych językach słowiańskich – rosyjskim i polskim).

Czesław Lachur
Uniwersytet Opolski

Piotr Czerwiński, *Язык советской действительности: Семантика позитива в обозначении лиц*, Tarnopol 2012, ss. 327.

Firmowana przez Uniwersytet Śląski w Katowicach, a wydrukowana i wydana na Ukrainie monografia *Язык советской действительности: Семантика позитива в обозначении лиц* autorstwa Piotra Czerwińskiego, profesora tej śląskiej uczelni, stanowi dobre opracowanie naukowe interesującego problemu semantycznego, oparta jest na solidnej znajomości problematyki przedmiotu oraz skrupulatnie zebranych i zinterpretowanym materiale językowym, jednocześnie zaś stawia przed sobą ważne cele teoretyczne i może mieć szerokie zastosowanie praktyczne i aplikacyjne.

W polskim rusycystycznym piśmiennictwie naukowym (jak również w rosyjskim) brak jest wnikliwych i całościowych opracowań podobnej problematyki, a sama kategoria „język rzeczywistości radzieckiej” (*язык советской действительности*) jako fenomen językowy związany z polityką społeczną, kulturalną, edukacyjną i szczególnie wychowawczą Związku Radzieckiego (obecny również, niestety, w języku i mentalności Rosjan i w okresie postradzieckim) nie doczekała się należytego opracowania naukowego.

Omawiane studium jest niewątpliwie na naszym gruncie pracą nowatorską i jako taka wymaga szczególnej uwagi w ocenie. Przede wszystkim nie może być zestawiona z publikacjami podobnymi lub tylko paralelnymi – o porównywalnym zakresie, materiale